

Slakten

följa slaktens gång

Lena Böving

Stamträd

Görel f. 1930
Petter Åkerman

Inger f. 1932
Per Olof Bethge

Lena f. 1936
Jan Böving

Gunnel Risinger
f. 1940
Göran Söderberg
Göran Lundquist

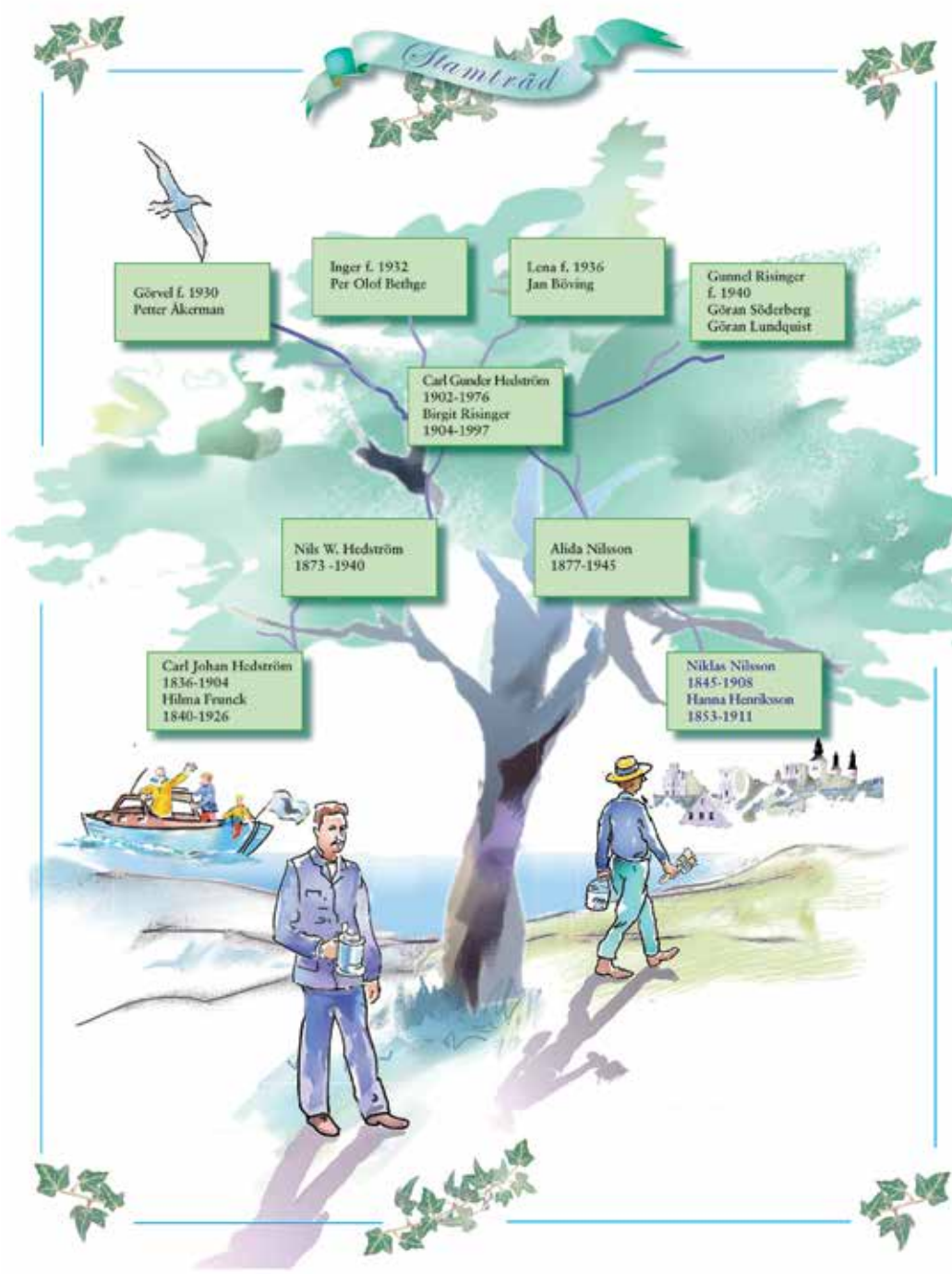
Carl Gunder Hedström
1902-1976
Birgit Risinger
1904-1997

Nils W. Hedström
1873-1940

Alida Nilsson
1877-1945

Carl Johan Hedström
1836-1904
Hilma Franck
1840-1926

Niklas Nilsson
1845-1908
Hanna Henriksson
1853-1911

Mormor och farmor på Gotland.

Min mormor Anna-Lisa föddes 1868 i Stockholm. Min farmor Alida föddes 1877 i Visby. År 1890 flyttade mormor till Visby när hon gift sig med Gustaf Pettersson.

Farmor hade flyttat till Stockholm 1886 med sina föräldrar och syskon för att pappa Niklas Nilsson hade fått ett bra arbete där.

Alida levde alltså sina nio första år i Visby och Anna Lisa kom dit när hon var nitton och bodde där till sin död 1955.

Alidas son Carl Gunder Hedström (Calle) och Anna Lisas dotter Birgit Risinger (Bibbi) gifte sig i Visby 1928 i Visby.

I mitt sovrum hänger ett porträtt av pappa som Eléna Michéew (1899-1972) har målat. Varje kväll säger jag *god natt* till honom. Han sitter vid sitt skrivbord och funderar nog på någon viktigt skatteproblem som han måste lösa åt sin klient. Han ser allvarlig ut. (Se tavlan på sidan 95.)

Men jag minns en glad pappa. Han arbetade visserligen mycket och var sällan hemma och det var mamma som tog hand om oss. Men så fort han kom hem åkte slipsen av. Familjen var viktig för honom. Han tog tag i problem. Han intresserade sig för vår skolgång och ringde till rektorer eller lärare om vi fick problem. Han älskade att ge oss presenter. Vi skulle lära oss att sköta vår ekonomi. Vi måste redovisa slantarna som vi fick med oss då vi var på språkresor. Han hade krav på oss, belönade oss när vi gjorde bra ifrån oss – och bestraffade oss om det var något dumt. Mot sina tolv barnbarn var han helt annorlunda – bara smeksam och kravlös.

Idag undrar jag om han skulle vara nöjd med det jag gjort under dagen. Ibland skäms jag men ibland är jag stolt.

Jag är i alla fall säker på att han skulle vara mycket glad åt att jag nu skriver om hans mamma som han älskade. Det ska bli roligt att skriva också om honom som jag och många andra har mycket att tacka för!

För varje dag (natt) har texten växt och detta blir mycket mer än EN släkthistoria. Det blev TRE!

Det flitiga biet har inte tid att sörja

Blake

19⁴³ var en lång och kall vinter och ute i världen pågick ett förfärligt krig.

I Sverige var människorna också berörda på många sätt. Det var ransonerung på det mesta och bilarna gick med gengas. Det var mörklägningar och flyglarm. Många män mellan 18 och 60 år var inkallade så kvinnorna fick sköta vardagen. Många flyktingar kom hit. Under det finska vinterkriget hade Alida Hedströms söner Carl Gunders och Nils Henriks familjer tagit emot finska krigsbarn Ritva och Leena Tarjanne som återvänt till sitt oroliga land. Under kriget kom mer än 70 000 barn till Sverige från Finland. 20 000 blev kvar här. Visst var det en god tanke men många av de här barnen har berättat att de for illa av alla separationer. Men Leena kom att bli som en extra syster för Görvel, Inger och mig. När vår mamma dog stod hennes namn med i dödsannonsen.

I början på fyrtioalet flyttade min farmor Alida till Bromma där hon bodde tillsammans med sin syster Gerda Nilsson på Västerled 8. Hennes make Nils Wilhelm hade dött 1940. Hon kände sig trygg att bo nära sina söner. Endast mellansonen Allan bodde med sin familj i Linköping men han besökte mor och moster då och då. Ibland kom barnbarnen och fick choklad och bullar som Gerda bakat. Alida fick dela med sig till Gerda av sin stora familj och det gjorde hon med glädje.

En sen oktoberkväll ringer det på dörren. Gerda öppnar och ser till sin förvåning att det är Carl Gunder som står där med våt ytterrock. Han hälsar artigt och tar av sig hatten men sedan står han kvar tyst. Gerda ropar *Alida kom hit – Calle är här!*

Alla lamporna i lägenheten är släckta utom golvlampan i vardagsrummet, eftersom det är mörklägning. När de tänder lampan i hallen kan de se att han gråter. Alida har aldrig sett honom gråta, jo kanske när han ramlade nerför trädet i Åsöbacken och vrickade foten men det var så längesedan.

– Kära du stig in, säger hon och hjälper honom av med galoscherna.

Vad har hänt? Varför är du hemma och inte på Mellsten? Är det något med Bibbi? Är hon sjuk?

– Nej, hon är inte sjuk men förtvivlad. Vår baby dog i morse, säger han och gräver i fickan efter sin näsduk.

Det blir tyst! Alida försöker försiktigt klappa honom på handen. Gerda går ut i köket och kommer in med ett glas konjak och ställer det på soffbordet. Han ler lite mot henne och säger tack!

Han slår sig ner i soffan och tar en klunk. Så småningom börjar han berätta vad han vet om det hastiga dödsfallet. Han hade inte fått permission då babyn föddes – det var tre dagar tidigare, men det hade varit en normal förlossning. Det var fjärde gången Bibbi födde och den första gången hon fick lustgas, vilket varit betydligt mindre smärtsamt.

– Ja, du ringde och berättade det igår – lustgas är en fantastisk uppfinning! Det är verkligen på tiden att de använder den som funnits så länge, säger Alida.

Han snyter sig igen.

– I morse fick jag telefonbud från sjukhuset och kunde skynda dit. Resan tog många timmar. Färja och buss och sedan spårvagn. Jag åkte direkt till BB. En sträng sköterska sa att jag inte fick komma in – för det var inte besökstid men det struntade jag i. Jag letade rätt på Bibbi som låg på allmän sal. Där fanns fyra sängar och det var matdags. Tre lyckliga, nyblivna mammor låg och ammade sina små. I den fjärde sängen låg Bibbi med värkande bröst och grät. Fastän jag bara fick lov att stanna en halvtimme blev jag kvar flera timmar. Hon berättade hur söt vår lilla flicka var. Men jag fick inte se henne! Vilka dumma regler! Läkaren kunde inte förklara varför hon dött. Han hade föreslagit en obduktion men det ville inte Bibbi. De hade inte hunnit döpa henne men om jag varit där, hade jag kanske kunnat göra det.

– Men Calle du är ju ingen präst?

– Nej, men jag är konfirmerad.

– Räcker det?

– Javisst. Jag kan blöta lite vatten på en baby, säga hennes namn *Boel Astrid* och läsa Fader vår och Välsignelsen. Det är inte svårt! Så är reglerna för nöddop!

Alida ler. Hon har svårt att tänka sig sin son i den rollen. Han som inte ens tror på Gud. Men hon säger bara:

– Det hade säkert tröstat Bibbi – men det där låter konstigt! Och det gick så fort annars hade väl barnmorskan döpt henne?

– Ja kanske, hon måste väl lärt sig det. Jag ska hämta hem Bibbi i morgon fastän de säger att jag ska göra det på "eget ansvar".

Alida förstår att så skulle det bli. Calle är en mycket bestämd man och brukar få som han vill.

På den tiden var det brukligt att LIGGA på BB i tio dagar. Man skulle inte gå upp ur sängen utan blev till och med tvättad där.

Alida frågar om hon kan hjälpa till på något sätt men Calle säger att Brita Une (en nära vän till familjen) är hemma och passar barnen. Gerda trugar i honom en smörgås och en pilsner och undrar om han ska få permission för begravningen och det tror han. Men nu kan han bara stanna två dagar i stan och det är mycket han måste ordna. Lilla Lena vet inte än om att babyn är död men han har berättat det för Görvel och Inger.

– Ja, Mamma vet hur det är att mista ett barn, säger Calle. Erik var sju år. Han var så rar och vi var alla så ledsna. Det var hemskt när han dog – ramlade han inte ner från en byrå? Men konstigt? Jag minns inte att mamma grät.

– Jag hade flera barn att ta hand om och försökte väl inte visa er sorgen, säger Alida. Nils Henrik var bara ett år. Man kan sörja utan att gråta.

Hon klappar honom på kinden och uppmanar honom att vara tapper och lugn när han nästa dag ska hämta hem sin ledsna fru.

Han tackar för konjakerna och tar adjö. När han har gått gråter Alida och Gerda får trösta henne. De hade båda glatt sig mycket åt detta lilla barnbarn, eftersom Bibbi haft många missfall efter Lena som också hade glatt sig åt att få en lillasyster.

De talar om hur förskräckligt det är med kriget som tvingar fäder att lämna sina familjer långa tider för att lära sig att döda fiender. Vilka fiender? Först var det ryssarna? Nu är det tyskarna. Sverige ska vara neutralt, ändå måste man ha ett försvar förstås! I fyra år har svenskarna haft tur att inte bli indragna men freden verkar långt borta och man vet inte hur det kommer att sluta? Som många andra män är Calle inkallad mycket ofta.

Båda minns det första världskriget och allt elände det bar med sig.

Gerda försöker trösta sin syster:

– Calle är så känslig. Och så barnkär! Du har en omtänksam son. Sorg blir lättare när man kan dela den med någon – särskilt med sin mor. Det var väl rart att inte bara telefonera för att berätta om babyn. Han vet att du är klen och bekymrad för framtiden. Det var bra att han kom hit, säger Gerda och fortsätter:

– Nu måste vi sova! Ska du ha en kopp te med lite honung? Det sover du bra på.

Alida går och hämtar sin psalmbok för att se vad det står där om nöd-dop! Ibland är Calle lite väl säker – men visst har han rätt.

Trots honungstéet har Alida svårt att somna den natten. När klockan slår tolv går hon upp, tar på sig en kofta och sätter sig för att sy färdig dockkläderna som Inger ska få i namnsdagspresent – det är snart Birgittadan. Bibbi brukar bjuda på middag för att fira namnsdagen. Alltid oxrulader. Det blåser hårt och fönstret är ganska otätt. Man måste spara på värmen även i ett hyreshus. Tyvärr finns det ingen kamin i deras våning. Nu tänker Alida mycket på den gången när hon miste sin lille son. Det var 1912 – året då Titanic sjönk och alla talade om den olyckan men Alida brydde sig inte om den. Hon satt i barnkammaren hela dagarna och läste sagor och skötte om Erik som varit sjuk i flera veckor. Han var ibland på sjukhus men blev svagare och sämre för var dag. Läkarna trodde att han hade hjärninflammation. En liten pojke har svårt att ligga stilla i flera veckor. Vid ett tillfälle fick han för sig att han skulle titta ut genom fönstret där några arbetare höll på med vägarbete på Götgatan. Så han kravlade sig upp på byrån och satt där en stund. Samma kväll dog han. Han hade aldrig ramlat ner men hans bröder trodde det.

Calle hade envisats att sitta hos honom medan de väntade på doktorn. Det tog många timmar.

Det här var året efter systrarnas mamma hade dött. Hon fick dö hemma i sin egen säng och Alida och Gerda hade ägnat mycket tid åt att sköta om henne. Det var också ett sorgligt år.

Jag minns mycket väl när min lillasyster dog. Det var dramatiskt för mig, eftersom mamma kom hem med ambulans och jag stod på gården och väntade på henne. Jag var rädd. Jag hade inte förstått att babyn var död och undrade varför hon lämnat kvar babyn på sjukhuset. Mamma började förstås gråta och mina systrar Görvel och Inger var arga på mig för att jag frågade något så dumt!

Man pratade inte om olyckor och sorgligheter med barn på den tiden. Kanske talade mamma och pappa ibland om sitt döda barn men aldrig då jag hörde det. Pappa for tillbaka till Mellsten där han låg inkallad och mamma fick sörja för sig själv. Kanske gick hon till sin svärmor och grät. Hennes egen mamma i Visby skickade brev och skrev *Nu ska du inte tänka mer på babyn. Hon är hos Gud.*

Det låter bra och lugnt! Kanske trodde hon på det. Säkert hade min mamma behövt få prata med oss. Hela livet sörjde hon sin baby och på gamla dagar talade vi ofta om henne.

Många år senare, 1952 fick jag i alla fall en lillasyster. Mammans bror och svägerska Tor och Svea Risinger hade då avlidit. Av deras fyra barn var två

unga och behövde nya hem. Jag var glad att Gunnel kom till oss. Hon var fjorton år och vi trivdes bra ihop. Hennes storebror Göran fick bo hos min syster Inger och hennes man Per-Olof Bethge (Pyn) på Västerled. Lillebror Magnus kom till en kusin i Borås där han växte upp i en ny familj.

Syskonen träffades mycket sällan – men numera då Magnus kommer till sin syster på ön på sommaren brukar vi sjunga och spela tillsammans. Inger, Gunnel och Göran (hennes man), Magnus och hans sambo Lena och jag sjunger alla i kör. Det blir mycket Taube – men även modernare visor. Mycket gitarrspel! Sena nätter! Härligt!

Mammas baby hade nog inte dött om det varit idag. Troligen var dödsorsaken, den så kallade Rh-faktorn. Om en Rh-immuniserad kvinna är gravid med ett Rh-positivt foster kan antikroppar mot Rh-faktorn gå över till fostrets blod. De röda blodkropparna förstörs. Min fars blodgrupp var Rh-positiv medan mammas negativ. Alla deras döttrar har negativt blod. Jag som var sist hade tur att få leva, eftersom det blir vanligare för varje graviditet med den där förgiftningen. 1943 då Lillan föddes hade mamma varit gravid åtta gånger. Idag hade kanske babyn räddats med ett blodbyte. Och numera vaccinerar man blivande mödrar som är Rh-negativa som lever med positiva män.

Min syster Görvel miste sin baby – det var hennes femte graviditet – kanske av samma anledning. Orsaken var *plötslig spädbarnsdöd*.

Två år senare födde hon Tomas som var illa därän men han räddades med fem blodbyten.

Lilla Karin adopterades från Indien. Hon var nästan tre år då hon kom år 1970.

Pappas lillebror Erik hade hjärnhinneinflammation. Det kan man få om man blir biten av en fästing. Kanske fanns det en liten elak sådan i parken där han lekte. TBE går också att undvikas med en vaccination idag.

Det var verkligen inte bättre förr!

DEL 1

Familjen Nilsson, Hedström och Risinger

Hanna och Niklas Nilsson Visby 1877-1886

*Sjung Gotlands skål! Sjung Gotlands skål!
Kläm i så ekot aldrig slutar
Och låt er tanke gå en gång
Till Östersjön och Gotlands gutar.
Än svalla vinterstormarna kring hemmets strand
Och gula gunga skördarna på Gutaland*

Text av Folke Hellgren

Musik av Valter Risinger.

Niklas Nilssons far hette Jöns Märten Nilsson och föddes i Visby och var kopparslagare. När Niklas slutat skolan fick han arbeta hos sin far och hade mellan 1876 och 1877 möjlighet att studera på Gotlands nya folkhögskola. (Det var den åttonde i Sverige). Trettio unga män trängdes i en stor lada som bonden hyrde ut i byn som hette *Alingbo*. Det fanns inget vatten eller el. Dasset var på gården. Troligen lärde Niklas sig bokföring och administration eftersom han siktade på att bli handlare. Men kanske var det bara studier i lantbruk. Skolan flyttades senare till Hemse där det blev betydligt bättre lokaler, fler lärare och fler studieår. 1886 fick även kvinnor delta i studierna.

1904 kom elen till Gotland.

Niklas Nilsson och Hanna Henriksson hade känt varandra några år när de gifte sig år 1874. Det året blev det förbud att ha kreatur innanför murarna i Visby. Men några grisar och hönor kunde man fortfarande se i trädgårdar hos gamla människor som inte ville skiljas från sina djur. I Stockholm fanns det hästspårvagnar men inte i lilla Visby som använde hästdroskor. Där byggdes fina hus med vackra portar och fönster och staden moderniserades på många sätt. Visby var på den tiden, som andra

städer, en smutsig stad. Men man reparerade lasarettet, ordnade tvättstugor, vedbodas och byggde bättre avträden. Lungsoten härjade och var den vanligaste dödsorsaken, särskilt bland yngre. I Tyskland forskades det mycket om orsakerna och möjliga behandlingar eller vaccinationer.

I januari 1877 föddes Alida, hon som skulle bli min farmor. Året efter byggdes den första järnvägsstationen på Gotland. Tåg gick mellan Hemse och Visby. Oskar II invigde och Carl Larsson förevigade det hela. Kanske var Niklas och Hanna där och tittade.

Familjen Nilsson bodde i Visby. Huset låg på Hästgatan 9 och var en nybyggnad med järnspis. Där är ett vandrarhem nu. Det var ett rymligt och bra hus och det var tur för redan samma år föddes ytterligare en dotter, Gerda och två år senare sonen, Gunder.

Hannas mamma Anna Sofia Henriksson bodde i Dalhem. Hennes make Mattias utvandrade till Amerika och lämnade sin hustru och tre barn. När de blev vuxna flyttade Anna till sin dotter i Visby. Hon kunde säkert hjälpa till med barnbarnen och hushållsarbetet. De sydde alla kläder själva och syltade, saftade, tvättade, diskade och städade. Hon lärde flickorna att sy och kanske kunde hon hjälpa dem med lite skolarbete. Alida hade svårt med stavningen. För barnen var det helt naturligt att mormor bodde hos dem och att leva så tätt tillsammans.

Vid den här tiden utvandrade flera män från Gotland. De for till Kalmar och sedan vidare med båtar till Amerika. De flesta hamnade i Kansas där de bildade en by som heter *New Gotland*.

1881 hände ett tekniskt mirakel. En stor väggapparat – en telefon! Man kunde RINGA från Dalhem till Visby. Om man hade råd! 1882 härjade en storm som förstörde flera hamnar på Gotland och båtar gick i kvav. Skog föll, fönsterrutor krossades. Många pojkar som var arbetslösa fick lite slantar för att röja upp. Det var stor arbetslöshet och inte ovanligt med tiggare på gatorna.

Alida och Gerda blev nästan som tvillingar hela livet. Båda hade fått nordiska namn. Alida betyder ljus och Gerda betyder skygg. De gick i samma klass. Gerda var blyg och Alida livlig och hade lätt för att få vänner. Några av dem var Nils Friberg och Oskar Pettersson (han var kusin med flickornas mamma och blev senare farfar till pojkarna Une). De var äldre men flickorna fick ibland följa med dem till hamnen för att titta på båtarna. Pojkarna älskade fartyg och hade tidigt bestämt att de skulle bli sjömän. Så blev det också. Nils Fribergs familj blev en känd redarsläkt. Hans första fartyg hette Enigheten och sedan kom Anette. Hans far var

fyrvaktmästare på Gotska Sandön och hans son Allan blev kapten på ångfartyget Gute som ägdes av Gotlandsbolaget.

Nils Fribergs dotter Svea blev mamma till min fostersysters Gunnel Risinger.

Gerda kände sig trygg med de stora pojkarna. Flickor kunde vara lite avundsjuka på pojkar som fick leka mycket mera, åka kälke på vintern och slippa hjälpa till hemma. I skolan måste flickor vara finkammade och ha fina kläder som mormor sytt. På vintern hade de kängor som skulle knytas ordentligt. Man gick på julmarknad på Stora Torget. Det är backigt i Visby och gatorna är lagda med kullersten. Mycket sällan fick man åka hästdroska. Flickorna gick gärna till Botaniska trädgården på sommaren (*Botan* kallad) och på utflykter med sin mormor där det växer exotiska växter. På Kristi Himmelfärds morgon väcktes de tidigt för att vandra till domkyrkan där musikkåren spelade marscher och psalmer. Den seden fortsatte långt in på 1900-talet.

Jag tror att min farmor och hennes syster Gerda som på gamla dagar bodde här i Bromma måste ha tyckt om att lyssna på musikanterna när de spelar på Västerledskyrkans tak denna morgon – precis som i deras barndom.

Jag läser ur Gotlands Allehanda

”En körsven skulle hämta ett brudpar vid domkyrkan men hästarna började galoppa med ekipaget och råkade springa på en brunnbetäckning som gick sönder. Hästarna hamnade i brunnen. Folk sprang dit och lyckades dra upp både hästarna och den våta mannen.”

I ett annat nummer kan man läsa om en ”neger” som promenerar på gatan. Han var förstas sjöman som fått för sig att ta en titt på stan medan skeppet låg i hamnen över natten. Det skulle han inte gjort. En rad grabbar sprang efter honom och ropade och skrek. Och de vuxna glodde på honom. De hade aldrig sett en svart man! Kanske var Gunder en av busungarna. Då fick han kanske smisk av sin pappa när han kom hem.

Mer från tidningen, 1878 såldes 90 000 kannor brännvin i Visby. Det låter mycket? (En kanna motsvarar ungefär 2,6 liter.) Kvinnorna drack sällan sprit. Jag gissar att de inte var glada åt allt superi.

Bara ett stenkast från Hästgatan ligger Mellangatan. Dit flyttade min mormor Anna Lisa Petterson (född 1868) på nittioalet då hon gifte sig med Gustaf, målarmästaren i Visby. Då hade familjen Nilsson med mormor Anna Sofia flyttat till Stockholm som jag nämnt.

2

Alidas barndom och ungdom i Stockholm 1886 – 1900

Firman *AB Böhlmark* grundades 1872 i Dalarna av Arvid Böhlmark. Två av formgivarna var Gunnar Asplund och Alice Nordin. Idag kan man bara köpa deras fina lampor på auktion. I slutet av 1800- talet fanns vackra fotogenlampor från den firman i många hem. När Niklas blev erbjuden en tjänst som kontorschef på företaget i Stockholm flyttade familjen dit år 1886. I Visby hade han varit vinhandlare.

De lämnade nu sitt fina hus. Barnen som var vana att leka på gatan eller i trädgården måste anpassa sig till storstaden. Där fanns det farliga hästdroskor och mycket folk överallt. Alla pratade konstigt och kanske skulle någon reta dem för gotländskan. Hanna som odlat grönsaker och blommor i trädgården var inte glad åt flytten. I Visby kände hon ju butiksbiträdet, torghandlaren och doktorn som alltid kom hem när barnen var sjuka. Hon brukade dricka kaffe med grannarna och de hjälptes åt med tvätten. Man gick till kyrkan på söndagarna och på julaftonsmorgonen fick barnen följa med i ett fackeltåg för att delta i julottan. Skulle mormor trivas? Hannas två syskon var kvar i Dalhem. Hon skulle förstås sakna dem. Hur skulle det bli i Stockholm? De kände ingen där och visste inte ens vilken kyrka de skulle tillhöra. Barnen tyckte det var spännande att få åka till Stockholm men de var ledsna över att lämna sina vänner, klasskamrater, kusiner och farfar och farmor. Ja, farmor grät när de sa adjö. Hon förstod att det skulle dröja länge innan hon åter skulle få se sina barnbarn.

Många återsåg aldrig sina anhöriga sedan de "emigrerat" till Stockholm. Det var nästan som att flytta till månen på den tiden. Visserligen fanns det regelbunden trafik mellan Visby och Stockholm men bara på somrarna. Det tog tretton timmar att komma från Klintehamn till fastlandet. Idag tar det ungefär lika lång tid att komma till Guyana med flyg. Dit åker min dotter i år med sina pojkar och firar jul med sin biologiska mor. Världen har krympt!

Rederiaktiebolaget Gotland. 1865-1965

Jag har lyckats få tag på en bok på biblioteket *Med båt till Visby under ett sekel. Rederiaktiebolaget Gotland*. Gunnar Stengård, Gunnar Fritzell, Waldemar Falck, Nils W Söderberg, Robert Herlitz, Waldemar Beer, Halvan Beer och Sven Axelsson har skrivit om detta hundraåriga Gotlandsföretag. Boken är tryckt 1965, alltså för mer än femtio år sedan. Det är en vacker ganska tjock bok med många fotografier som jag har haft som sänglektyr de senaste nätterna.

När jag började skriva om mina gamla släktingar Niklas och Hanna Nilsson som flyttade till Stockholm 1886 med sina tre småbarn Alida, Gerda och Gunder, blev jag nyfiken på HUR de kom dit. Och jag tänker på mormor som reste TILL Visby, då hon var nitton år fyra år senare för att gifta sig med en änkeman som hade två barn. Hur KOM hon dit? Hon kunde troligen inte heller räkna med att träffa sin familj och alla vänner i Stockholm på länge! Hon måste varit mycket kär i Gustaf (min morfar) eftersom hon lämnade allt för hans skull.

Det gick lastfartyg med några få kajutor där det var trångt och resan ombord var besvärlig. Mormor reste inte till Stockholm så länge hennes barn var små och inte ofta sedan heller. Morfar åkte några gånger och skickade brev till henne och kunde berätta hur hennes mamma mädde. Min mamma – deras yngsta barn – född i Visby 1904, reste för första gången då hon var hon tio år till Nynäshamn för att hälsa på en faster. Det råkade vara samma dag som första världskriget bröt ut och hon fick återvända samma kväll. Gissa om hon var besviken!

När mormor blev änka (1934) började hon resa till fastlandet varje år för att hälsa på sina barn. Då bodde hon några veckor hos oss. På den tiden fanns det bra båtar *Gotland 2* och *Gute* och *Wisby*. Det talades alltid om båtresor, stormar och sjösjuka när hon var hos oss.

Mamma har berättat om en hemsk sjöresa som hon gjorde med mina sysstrar och mig. Vi hade kräcks hela resan och när pappa kom för att hämta oss vid kajen vägrade taxichauffören att ta med oss. Pappa fick muta karln.

Här kommer en förkortad version från ovan nämnda bok om Gotlandsföretaget: Med båt till Visby under ett sekel.

Nuvarande Almedalen i Visby var den inre hamnen i mitten av 1800-talet. Kajerna var av trä. Yttre hamnen blev färdig på 1870-talet. I början av 1800-talet var fartygen cirka tjugo meter långa och hade storsegel, toppsegel, klyvare och fock. För passagerare fanns det några kajutor med åtta sängplatser i varje och spis för värme och matlagning, Det kostade olika för dem som skulle resa till fastlandet. En adlig person fick betala mer än drängar, pigor och hantverkare. Dyrast var det för judar! Den första ångbåten på Gotland byggdes 1830 men den gick bara på sommaren. Den drevs med ved och man vågade sig inte ut på öppet hav. Det fartyget gick sedan i Mälaren. 1848 utökades postturerna mellan Klintehamn och Västervik med öppna småbåtar två gånger i veckan.

Det blev populärt att resa till Gotland för att kureras i slutet på 1800-talet och då byggdes det modernare båtar med propeller. De var inga hjulångare. 1858 går till exempel ångfartyget *Franzen* och *Polhem*. Polhem gör nio knop!

Det blir nu också telegrafisk förbindelse med fastlandet genom en under-vattenskabel.

Man vill förkorta restiden. 1865 bildades *Ångfartygsbolaget Gotland* och nu kunde man åka direkt till Stockholm från Visby men de flesta båtarna gick till Södertälje.

Hamnen var trång i Visby och därför måste större segelfartyg ankra ute i hamnbassängen. Det dröjde ända till 1927 innan piren blev klar.

Alla båtar tillhörde inte Gotlandsbolaget. Nils Friberg (Gunnels morfar) ägde andra båtar som jag nämnt. Den allra första hjulångaren var *Gotland* som byggdes redan 1836. Det fartyget for med inrikes post till Västervik. Det var för stort för Visby hamn och råkade ut för många missöden.

1858 byggdes *Gute* i Motala. Gute var i bruk till 1919 och hamnade sedan i Finland där den så småningom skrotades.

När det stora ångfartyget *Wisby*, byggt år 1866, anlände till Visby hamn gick många ner till hamnen för att titta. Man sköt salut och sedan fick 300 passagerare följa med på en resa till Fridhem där prinsessan Eugenia hyllades med en sång. (Vem var hon? Dotter till kung Oskar I och alltså lillasyster till Oskar II och vår berömda sångarprins Gustaf som bland

annat skrev *Studentsången* och en vals till sin syster. Eugenia var också kompositör och en kvinna med stor empati för de svaga. Hon grundade Eugeniahemmet i Stockholm, där handikappade barn fick gå i skolan, och ett barnhem för sjuka barn i Visby).

Wisby gick sedan i många år till Stockholm två gånger i veckan under sommarsåsongen. Den varade från april till december – helt beroende på när Östersjön blev isfri.

Ibland kunde det ta väldigt lång tid att komma till fastlandet. 1882 tog det åtta dagar för Polhem därför att det var så mycket is

1876 byggdes *Tjelvar* i Stockholm. Det var det första fartyget som gick utomlands, Stockholm–Kalmar–Stettin. En ny *Polhem* som byggdes i Stockholm 1889 klarade hög sjö och då kunde man komma till Landsort från Visby på bara nio timmar. Och ibland resa på vintern också.

Det fanns förstås mycket jobb för de gotlänningar som ville arbeta till sjöss eller i hamnarna.

I början på 1900-talet kom turismen och persontrafiken ökade.

De första vita båtarna *Roma* (1897) och *Hansa* (1899) hade trådlös telegrafi. De var väldigt fina och hade förstaklass – matsal och ett däckshus. De var byggda för vintertrafik. 1907 gick Hansa till Nynäshamn och 1911 blev det dagliga förbindelser med Stockholm.

I mormors dagbok läser jag om Hansa som inte kan komma in i hamnen därför att det är storm. Hon klär barnen varmt och de går dit för att titta på dramatiken. Passagerarna på fartyget kan inte komma i land på flera dygn.

Folk hade börjat resa till Gotland för att bo i lufthyddor och få fotbad och andra behandlingar – som ett spa. Snäckgårdsbaden byggdes om och lockade med underhållning och simbassäng. Även skolbarn reste på klassresor till den vackra ön.

1936 byggdes *Gotland 2*. Det var bolagets första motorfartyg.

Under andra världskriget var det mycket problem med båttrafiken. Flera tusen gotlänningar var inkallade. Vintrarna var väldigt kalla och det var mycket is. Utlänningar fick inte resa med bolagets båtar men en polsk flodbåt *Batory* kom till Gotland med flyktingar från Baltikum. Man reste bara när det var ljusst, eftersom det fanns minor i Östersjön.

Det var ont om kol och man måste elda med ved.

Det var många militärer som skulle forslas över Östersjön men inga turister reste till Gotland under kriget. Båtarna fick ligga i hamn hela månader under de kalla vintrarna. 1940 var det minus 37 grader i Boge och Hansa fastnade i ismassorna. Wisby lyckades få loss henne. 1941-1942 var det också mycket isbildning.

1942 invigdes Visby flygplats. Man kunde också landa på ett militärt flygfält vid Roma.

1944 när Hansa förliste skickade man flygplan från Bromma flygfält för att spana efter båten. Det var vackert väder och ingen befarade en olycka. Man trodde att det var ett maskinhaveri och blev förfärad över att se vrakgods flyta omkring. En minsvepare lyckades rädda två kalla män som satt på en flotte. Fartyget hade sjunkit på bara några minuter, torpederat av en ubåt, troligen en tysk.

Jag var sju år och struntade totalt i att nästan hundra människor drunknade – men grät över min virkade hund som mormor hade skickat till mig med båten.

Redan i juni 1945 ersattes Hansa med *Tjelvar* som gick i tio år till.

När äntligen freden kom den 7 maj 1945 kunde man välkomna utlänningar på båtarna igen – och Gotlandsälskarna kunde resa till sin ö.

Min syster Inger och jag flög till mormor med en DC-3:a från Bromma flygfält året därpå för att hälsa på mormor – och jag kräktes. Tur att det var en kort resa.

Den första bilfärjan *Gotland 3* byggdes i Holland 1964.

Idag har Gotland nästan 60 000 invånare. På sommaren är de många fler. Utlänningar kommer till den gamla Hansastaden för att se gamla kyrkor och den berömda Visbymuren. Många som bor på andra håll har egna hus och kallar sig sommargotlänningar. De åker med egna bilar på bilfärjorna som går flera gånger om dagen. Resan tar bara tre timmar från Nynäshamn, en lagom härlig sjötur, då man hinner äta lunch eller sitta på däck och njuta av skärgården och havet.

Vi känner till Almedalsveckan då politikerna och andra intresserade invaderar Visby. Och Medeltidsveckan då det är tjo och tjim dag och natt men då flyr många Visbybor sin stad. Men företagarna är glada för att turisterna handlar ullkoftor, konsthantverk och äter och dricker på krogarna.

4

Alidas och Gerdas ungdomsår 1986-1990

Jag tror inte att familjen Nilsson sedan de flyttat till Stockholm åkte många gånger och hälsade på sina farföräldrar Birgitta (1824-1905) och Jöns (1818-1875). Birgitta blev gammal, 81 år. 1898 var telefonförbindelsen mellan Gotland och Stockholm färdig men de hade ingen telefon. Då var det bara 162 personer på hela Gotland som hade råd med en sådan.

Hanna var hemma med barnen. Hon hade mycket att göra med att komma i ordning i deras nya hem. De bosatte sig i en stor våning på Götgatan. Flickorna fick fortsätta skolgången i gamla Maria skola där också Gunder gick i fyra år innan han sedan fortsatte i läroverket och sedan med högre studier.

Flickorna var "färdigutbildade" då de var fjorton år. Då fanns tre val. Hushållsskola? Sjukvårdsskola? Kontorsskola? Alida tyckte om att sy och var duktig i köket. Det var ett enkelt val för henne. Hon hade lätt för att anpassa sig och hon tyckte om att laga mat.

Genom att gå på hushållsskola skulle flickor i välbärgade familjen förbereda sig till att bli "fruar".

Familjen Nilsson var lite före sin tid när det gällde att uppmuntra Gerdas vidare utbildning. Hon var inte alls road av matlagning och hade bättre betyg i svenska och matematik än sin syster. Hon ville arbeta på kontor. Så hon fick lära sig att skriva maskin och även bokföring.

När mormor Anna blev gammal och virrig fick flickorna hjälpa sin mamma att ta hand om henne. Hanna var också sjuklig och behövde all hjälp hon kunde få med att sköta den gamla och hemmet. När mormor blev sängliggande, måste de hjälpa henne med toalettbestyren. Hon orkade inte gå upp till vinden där dasset var – så det fick bli en potta!

Min farmor lärde sig att vårda redan som ung. Hon hade blivit en bra sjuksköterska. Hennes sex flickbarnbarn kom alla att arbeta med vård av

Familjen Nilsson: Gerda, Nils W, Alida, Niklas, Hanna och Gunder. År 1900.

människor. Naturligtvis först och främst med att ta hand om sina egna barn (och några andras) – men även som yrke. Görvel ägnade några år åt afatiker, Inger blev receptarie, Lena blev lärare, Gunilla blev psykolog, Marianne blev läkarsekreterare och Kerstin socionom.

På Södra Bantorget, Medborgarplatsen idag, låg ett kontor där Gerda fick arbete. Hon delade ut löner till Stockholms budare (som var renhållningsarbetare och bar latrintunnor). Dassen låg ofta på vindarna, så det var ett tungt och smutsigt jobb. De kom varje lördag när de duschat och bytt kläder för att hämta ut sin lön. När arbetarna hämtat slantarna gick de gärna till något ölställe. Det fanns många att välja på. Gerda gick hem. Flickor drack inte öl.

Vid sekelskiftet fanns det 35 tryckerier i Klarakvarteren. Arbetarna där måste ha lunch och det var inte svårt att hitta mat i närheten eftersom det kryllade av matställen. Kvarterskrogarna blev samlingsplatser också för författare och konstnärer, och rikt folk besökte de dyrare krogarna till exempel *Hotel de Post* på Vasagatan som var ett populärt ställe för många som hade lite pengar. Där fanns också ett ungarshotell. Där intill öppnades senare det välkända *Café Cosmopolite* som blev mycket populärt. Kanske var det där farmor och farfar lärde känna varandra.

På Fredsgatan låg ett konditori där man sålde vin och likörer, *Rosenbads*

Schweizeri. 1891 köpte tenngravören Bror Axel Santesson verksamheten. Han prydde hyllorna med tennstöp. Vicke André var en av matgästerna. Det var han som myntade uttrycket *Vi ses på Tennstøpet*. Och så kom det nya namnet till.

Firmagrundaren till vinhandlarbolaget *Grönstedt och kompani*, Johan Grönstedt (född 1806) blev gesäll i vinhanteringsyrket och 1833 blev han sin egen, sålde och bryggde punsch, konjak och portvinet *Grådask*. Han hade sin verksamhet i det Linderska huset. 1857 flyttades verksamheten till Gamla Stan. (Huset byggdes 1633 för Erik Larsson von det Linde som var skattmästare hos Gustav II Adolf.) På sjuttioalet lämnade Grönstedt över firman till sonen W. Schuldheis och Carl Fredrik Grell och Carl Johan Hedström (min farfarsfar). När Carl Johan dog 1904 ärvde hans son Nils Wilhelm hela företaget.

Ovan:
Visby hamn.
(Ur boken *Med
båt till Visby*)

Till höger:
Visby. Teckning
av Rolf Bethge.

Nils Wilhelm Hedström

Då är det dags för mig att presentera min farfar Nils Wilhelm Hedström. Han föddes 1873 i Stockholm och vid denna tid – i slutet av 90-talet – bodde han på Skärgårdsgatan 17 i Gamla Stan i ett stort hus med många familjer. Hans titel var vinskänk, källarmästare eller kanske grosshandlare. Dessa säljer vin och sprit till krogarna eller arbetar som kypare på krogar, ofta både och.

Hans far Carl Johan Hedström och hans mor Hilma Frunch hade också dottern Gerda och sonen Ernst som var adopterad.

(Pappa Carl Gunder hade alltså en faster som hette Gerda och en moster som också hette Gerda. Lite krångligt för dig att hänga med kanske? Jag skriver Gerda D = faster och Gerda N = moster. Alidas syster känner du ju!)

Någon gång i slutet av 1800-talet träffades Nils och Alida och de fattade tycke för varandra. Nils syster Gerda Dahlberg var sju år äldre än Alida. Hon tog med henne på shoppingturer på Drottninggatan – det kallades Snobbrundan. Där fanns många fina butiker som sålde kläder och annat av senaste modell. Alida ägde en festklänning och några vardagskläder men brukade sällan köpa kläder. Hon sydde själv. Gerda D däremot handlade och Alida tyckte det var roligt och spännande att gå ut med henne. De blev goda vänner. Gerdas fästman (Axel) hade dött ung. Hennes första man hette Edvard Rosander som var en vän till hennes far. Han dog också. Då gifte hon sig med rådman Anton Dahlberg år 1901. Paret hade god ekonomi, reste ofta utomlands och bodde bra. Hon fick inga barn.

Gerdas framgångsrika och förmögna män kom att lämna ett stort arv efter sig, som har förvaltats väl. Tack vare detta får ättlingar till Anton och Gerda Dahlberg varje år ett stipendium för högre studier vid universitet. Paret bidrog också till att grunda Stockholms sjukhem. (Där vårdades Gerda D sista tiden av sitt liv. Hon blev nästan 100 år).

Axel hade dött av lungtuberkulos. Sådana sjuka män och kvinnor kallades